

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Г. Е. Гронтковська, А. Ф. Косік

МАКРОЕКОНОМІКА

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Рекомендовано

*Міністерством освіти і науки України
для студентів вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2010

УДК 330.101.541(075.8)
ББК 65.05я73
Г- 87

*Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист № 1/11-2924 від 08.04.2010)*

Рецензенти:

Варналій З. С. – доктор економічних наук, професор кафедри економічної теорії Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
Панчишин С. М. – доктор економічних наук, професор кафедри аналітичної економіки та міжнародної економіки Львівського національного університету імені Івана Франка;
Радіонова І. Ф. – доктор економічних наук, професор кафедри макроекономіки та державного управління Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф.

Г-87 Макроекономіка: Навч. Посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 672 с.

ISBN 978-611-01-0108-0

У навчальному посібнику досліджуються закономірності функціонування сучасної ринкової змішаної економічної системи, основаної на приватній власності та державному регулюванні і відкритої для міжнародних зв'язків. Найгостріші проблеми сучасного суспільства (безробіття, інфляція, злиденність, розтрата ресурсів і т.п.) розглядаються у тісному зв'язку з циклічним характером розвитку приватно організованої економічної системи. На основі детального аналізу ринкової поведінки макроекономічних суб'єктів (домогосподарств, фірм, уряду, закордону), які формують сукупний попит і сукупне пропонування, будуються моделі загальної рівноваги економічної системи, за допомогою яких з'ясовуються чинники, що породжують коливання економічної активності та неефективність державного регулювання.

Виклад теоретичних положень супроводжується графічними ілюстраціями, прикладами реальної економічної політики різних країн світу, які стали хрестоматійними, а також статистичними і фактичними даними, що характеризують сучасний розвиток економіки України. Подані алфавітний, іменний та показчик символів.

Для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

УДК 330.101.541(075.8)
ББК 65.05я73

ISBN 978-611-01-0108-0

© Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф., 2010
© Центр учбової літератури, 2010

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	9
Частина I. Вступ до макроекономіки	12
<i>Розділ 1. Макроекономіка як наука. Предмет і методи досліджень</i>	13
1.1. Місце макроекономіки в системі наук.....	13
1.2. Історія розвитку макроекономіки.....	16
1.3. Предмет, суб'єкти та об'єкт макроекономіки	22
1.4. Методи макроекономічних досліджень та функції макроекономіки	26
<i>Висновки</i>	32
<i>Контрольні завдання</i>	33
<i>Розділ 2. Фундаментальні поняття та базові моделі макроекономіки</i>	34
2.1. Фундаментальні поняття макроекономічної теорії	34
2.2. Реальні та номінальні змінні	38
2.3. Потоки і запаси у макроекономіці. Показники багатоперіодної економіки.....	40
2.4. Цілі та інструменти макроекономічної політики.....	44
2.5. Базові моделі макроекономічного аналізу.....	46
<i>Висновки</i>	50
<i>Контрольні завдання</i>	51
Частина II. Макроекономічні показники та кругопотоки ...	52
<i>Розділ 3. Вимірювання результатів макроекономічної діяльності</i> ..	53
3.1. Принципи побудови системи національних рахунків.....	53
3.2. Валовий випуск та валовий внутрішній продукт.....	56
3.3. Номінальний та реальний ВВП.....	64
3.4. Валовий національний продукт. Обмеженість показників ВВП і ВВП.....	69
3.5. Показники суспільного добробуту.....	72
<i>Висновки</i>	76
<i>Контрольні завдання</i>	77
<i>Розділ 4. Моделі кругопотоків. Похідні показники та тотожності</i> ..	78
4.1. Моделі кругопотоку продуктів та доходів у закритій та відкритій економіці.....	78
4.2. Похідні показники національного виробництва.....	85
4.3. Основні макроекономічні тотожності.....	89
4.4. Платіжний баланс як показник діяльності у відкритій економіці...	91

<i>Висновки</i>	99
<i>Контрольні завдання</i>	100
Частина III. Формування сукупного попиту в реальній багатоперіодній економіці	101
<i>Розділ 5. Споживчий попит у моделях багатоперіодної економіки</i>	102
5.1. Споживання та заощадження як функції поточного доходу.....	102
5.2. Основи теорії багатоперіодної економіки.....	110
5.3. Новітні теорії споживання і заощаджень.....	119
<i>Висновки</i>	129
<i>Контрольні завдання</i>	130
<i>Розділ 6. Інвестиційний попит у реальній економіці</i>	131
6.1. Типи інвестиційних видатків.....	131
6.2. Джерело інвестицій. Взаємозв'язок інвестицій і заощаджень у закритій економіці.....	134
6.3. Базова теорія автономних інвестицій в основний капітал.....	137
6.4. Теорія індукованих інвестицій. Розвиток базової теорії інвестицій.....	145
6.5. Інвестиції у житлове будівництво та у запаси.....	151
<i>Висновки</i>	154
<i>Контрольні завдання</i>	155
<i>Розділ 7. Попит держави. Державний сектор та його взаємодія з приватною економікою</i>	156
7.1. Розподіл доходів і роль державного сектора у їх вирівнюванні	156
7.2. Формування доходів і видатків державного сектора.....	162
7.3. Взаємодія приватного та державного секторів. Бюджетне обмеження нації.....	167
7.4. Національні заощадження.....	172
<i>Висновки</i>	176
<i>Контрольні завдання</i>	177
<i>Розділ 8. Роль закордону у формуванні сукупного попиту</i>	178
8.1. Теоретичні основи і вигоди зовнішньої торгівлі.....	179
8.2. Міжнародні потоки товарів і капіталів. Зміна основних макроекономічних тотожностей.....	184
8.3. Експортовані та неекспортовані товари та зміна структури внутрішнього виробництва.....	193
8.4. Рівні цін і реальних доходів у країнах з відкритою економікою.....	201
8.5. Проблеми зовнішньої заборгованості країн з малою відкритою економікою.....	204

<i>Висновки</i>	208
<i>Контрольні завдання</i>	209
Розділ 9. Коливання сукупного попиту в моделях мультиплікатора	210
9.1. Визначення рівноважного обсягу виробництва у кейнсіанських моделях мультиплікатора.....	211
9.2. Зміна рівноваги та мультиплікативний ефект. Рецесійний та інфляційний розриви.....	217
9.3. Визначення рівноважного обсягу виробництва у відкритій економіці.....	225
<i>Висновки</i>	231
<i>Контрольні завдання</i>	232
Розділ 10. Державне регулювання сукупного попиту. Фіскальна політика у моделях мультиплікатора	233
10.1. Суть і види фіскальної політики. Дискреційна фіскальна політика	234
10.2. Автоматичні стабілізатори і обмеження фіскальної політики.....	242
10.3. Дефіцит державного бюджету і методи його балансування	247
10.4. Державний борг і його вплив на національну економіку.....	256
<i>Висновки</i>	260
<i>Контрольні завдання</i>	261
Частина IV. Формування сукупного пропонування в реальній багатоперіодній економіці	262
Розділ 11. Теорії циклічних коливань ділової активності	263
11.1. Загальна характеристика економічних циклів	264
11.2. Теорії циклічного розвитку	270
11.3. Моделі економічних циклів.....	279
11.4. Нециклічні коливання економічної динаміки.....	284
<i>Висновки</i>	289
<i>Контрольні завдання</i>	290
Розділ 12. Короткострокові коливання зайнятості і безробіття у змішаній економічній системі	291
12.1. Зайнятість і безробіття як явища ринкової економіки. Показники безробіття	292
12.2. Форми та типи безробіття. Чинники рівня безробіття	296
12.3. Ринок праці. Неокласичне та кейнсіанське пояснення добровільного і вимушеного безробіття.....	303
12.4. Наслідки безробіття.....	316
<i>Висновки</i>	321

<i>Контрольні завдання</i>	322
Розділ 13. Довгострокове економічне зростання: моделі нагромадження капіталу	323
13.1. Суть та чинники економічного зростання	324
13.2. Моделі економічного зростання екстенсивного типу в закритій економіці	328
13.3. Науково-технічний прогрес як джерело інтенсивного типу економічного зростання. Новітні дослідження зростання	340
13.4. Економічне зростання у відкритій економіці.....	348
<i>Висновки</i>	353
<i>Контрольні завдання</i>	354
Частина V. Монетарна економіка	355
Розділ 14. Грошовий ринок. Попит на гроші	356
14.1. Сутність грошей. Грошові агрегати	356
14.2. Попит на гроші та його види: класичний та кейнсіанський підходи	362
14.3. Запасові теорії трансакційного попиту на гроші.....	369
14.4. Чинники трансакційного попиту на гроші.....	372
14.5. Портфельні теорії спекулятивного попиту на гроші.....	376
<i>Висновки</i>	380
<i>Контрольні завдання</i>	381
Розділ 15. Пропонування та рівновага на ринку грошей	382
15.1. Грошово-кредитна система та її суб'єкти. Роль банківської системи у пропонуванні грошей	382
15.2. Створення грошей банківською системою. Крива пропонування грошей	391
15.3. Рівновага на ринку грошей та зміни у стані рівноваги	399
<i>Висновки</i>	404
<i>Контрольні завдання</i>	405
Розділ 16. Монетарна політика	406
16.1. Теоретичні основи монетарної політики.....	406
16.2. Функції центрального банку	408
16.3. Прямі та опосередковані засоби монетарної політики центрального банку.....	410
16.4. Види монетарної політики та механізм її впливу на економіку....	417
16.5. Монетарна політика в Україні.....	426
<i>Висновки</i>	430
<i>Контрольні завдання</i>	431

Розділ 17. Обмінні курси і валютна політика	432
17.1. Валютний курс та його різновиди. Режими обмінних курсів	432
17.2. Валютний ринок в умовах вільного плавання обмінних курсів ...	437
17.3. Валютний ринок в умовах золотого стандарту	442
17.4. Валютний ринок в умовах регульованого фіксованого обмінно- го курсу	445
17.5. Реальний валютний курс і паритет купівельної спроможності.....	448
17.6. Вплив екзогенних чинників на функціонування валютного рин- ку. Валютна політика.....	453
<i>Висновки</i>	460
<i>Контрольні завдання</i>	461
Розділ 18. Інфляція та ділові цикли. Антиінфляційна політика ...	462
18.1. Сутність інфляції, її вимірювання та види	462
18.2. Теорії інфляції. Фіскальні та грошові аспекти інфляції.....	468
18.3. Наслідки інфляції.....	474
18.4. Зв'язок інфляції та безробіття	478
18.5. Антиінфляційна політика	485
<i>Висновки</i>	494
<i>Контрольні завдання</i>	495
Частина VI. Моделі загальної рівноваги та проблеми ста- білізації розвитку змішаної економічної системи	496
Розділ 19. Базова модель рівноваги на товарних ринках „сукупний попит – сукупне пропонування”	497
19.1. Визначення рівня сукупного попиту. Чинники сукупного попиту	498
19.2. Визначення рівня сукупного пропонування: класичний та кейн- сіанський підходи.....	504
19.3. Взаємодія сукупного попиту і сукупного пропонування. Корот- кострокова рівновага на товарному ринку	515
19.4. Довгострокова рівновага у моделі ADAS: класичний та кейнсі- анський підходи.....	523
19.5. Взаємозв'язок моделей загальної рівноваги на товарному ринку	529
<i>Висновки</i>	533
<i>Контрольні завдання</i>	534
Розділ 20. Моделі загальної макроекономічної рівноваги у закритій економічній системі	535
20.1. Суть моделі ISLM.....	535
20.2. Виведення кривої IS	539
20.3. Виведення кривої LM.....	548

20.4. Короткострокова загальна рівновага економічної системи. Зміни у стані рівноваги. Ділові цикли у моделі ISLM.....	553
20.5. Взаємодія фіскальної та монетарної політики у моделі ISLM.....	561
20.6. Модель ISLM як теорія сукупного попиту.....	569
<i>Висновки</i>	579
<i>Контрольні завдання</i>	580
<i>Розділ 21. Моделі загальної макроекономічної рівноваги у відкритій економічній системі</i>	581
21.1. Передумови побудови моделі Манделла-Флемінга для малої відкритої економіки.....	582
21.2. Загальна рівновага та антициклічна політика у малій відкритій економіці з фіксованим валютним курсом.....	591
21.3. Загальна рівновага та антициклічна політика у малій відкритій економіці з гнучким обмінним курсом.....	600
21.4. Модель Манделла-Флемінга за змінного рівня цін.....	607
21.5. Короткострокова модель відкритої економіки великої країни. Глобальні впливи.....	612
<i>Висновки</i>	621
<i>Контрольні завдання</i>	622
<i>Розділ 22. Теорія і практика економічної політики: критика стратегії активізму</i>	623
22.1. Дискусії з приводу політики активізму.....	624
22.2. Базова теорія економічної політики.....	626
22.3. Проблеми політики активізму. Критика Лукаса.....	636
22.4. Пошук правил економічної політики.....	644
22.5. Позитивна теорія економічної політики.....	650
<i>Висновки</i>	652
<i>Контрольні завдання</i>	653
<i>Показники</i>	
<i>Показник позначень</i>	654
<i>Алфавітний показник</i>	661
<i>Іменний показник</i>	670

Передмова

Мета, яку автори переслідували при написанні даного посібника, – пояснити адекватно масштабні економічні процеси, котрі спостерігаємо в сучасному суспільстві, в їх цілісності та взаємозв'язку.

Ми виходили з того, що центром економічного всесвіту є ринок. Сучасна економічна система, побудована на переважно приватному інтересі, рухається навколо нього. Закономірності ринкового механізму визначають поведінку як окремих індивідів, так і крупних угруповань, котрі представляють господарські сектори економіки і дістали назву „макроекономічні суб'єкти”. Цей підхід і визначив логічну структуру побудови курсу макроекономіки.

Всі господарські процеси в масштабі національної і світової економіки ми розглядаємо як суспільні наслідки ринкової поведінки суб'єктів господарювання, які, виходячи з власних потреб, намагаються реалізувати свої цільові установки через ринковий механізм. Ми акцентуємо увагу на тому, що сучасна ринкова економіка відкрита для зовнішнього світу і міжнародні зв'язки, впливаючи на поведінку всіх її секторів, відіграють важливу роль в економічному розвитку кожної країни.

Еволюція ринкового механізму від розвинутої конкуренції до реальних олігополістичних структур поступово нагромаджувала іманентні дефекти ринку, які в кінцевому результаті проявились в масштабах суспільства як циклічні коливання розвитку і спричинили необхідність державного втручання в економіку. Економічний цикл приймаємо за основну характеристику розвитку приватно організованої економічної системи, він загострює всі породжені відносинами приватної власності соціально-економічні проблеми суспільства: безробіття, інфляцію, злиденність, розтрату ресурсів і пряме знищення частини суспільного багатства. Тому ці явища аналізуються в тісному зв'язку з фазами економічного циклу.

У посібнику спочатку досліджуються закономірності розвитку ринкової системи в реальних показниках за допомогою часткових короткострокових макроекономічних моделей, в яких абстрагуємося від коливання цін, потім розглядаємо проблеми монетарної економіки з врахуванням як реальних, так і номінальних чинників.

Зважаючи на те, що загальні основи теорії ринку були детально вивчені студентами у попередньому курсі мікроекономіки, системні механізми функціонування ринку ми починаємо вивчати зі з'ясування домінуючих тенденцій у поведінці макроекономічних суб'єктів при формуванні окремих складових сукупного попиту і сукупного пропонування в багатоперіодній економіці. Далі, вже на базі одержаних знань щодо основних ринкових змінних, розглядаємо моделі загальної рівноваги – *ADAS*, *ISLM*, *ISLMCM*, за допомогою яких ілюструємо процеси, що відбуваються у змішаній економічній системі – із

втручанням держави і у взаємозв'язку із світовим господарством.

Виходячи з вищеописаних установок, авторами вибрана наступна структурна побудова матеріалу навчального посібника.

Весь курс поділяється на шість частин, що утворюють змістові модулі.

У першій частині – „Вступ до макроекономіки” – визначаємо предмет макроекономіки, даємо коротку характеристику основних понять, якими вона оперує, та базових взаємозв'язків, а також описуємо методи дослідження.

Друга частина – „Макроекономічні показники та кругопотоки” – присвячена розгляду проблем макроекономічного рахівництва. Тут описуємо систему національних рахунків, методи обчислення основних та похідних показників, які відокремлюються в процесі господарського кругопотоку і характеризують стан економіки на конкретному етапі розвитку, основні тотожності, що визначають можливості рівноважного розвитку системи.

Третя частина – „Формування сукупного попиту в реальній багатоперіодній економіці” – присвячена аналізу поведінки чотирьох макроекономічних суб'єктів: домогосподарств, інвесторів, держави та закордону, видатки яких на національний продукт утворюють сукупний ринковий попит. У цій частині подаємо кейнсіанську інтерпретацію циклічних коливань, де сукупний попит представлений у вигляді сукупних видатків, зміна яких породжує мультиплікативну зміну реального ВВП. Дотримуючись принципу „від простого до складного”, спочатку моделюємо рівновагу та зміни у стані рівноваги закритої приватної економіки, потім вводимо закордон, і нарешті – державу. Логічним завершенням даної частини є аналіз фіскальної політики у моделі мультиплікатора, її критична оцінка на основі нагромадженого досвіду державного регулювання сукупного попиту за допомогою бюджетно-податкових важелів.

Четверта частина – „Формування сукупного пропонування в реальній багатоперіодній економіці” – включає теорії циклічних коливань ділової активності, характеристику зайнятості та безробіття економічно активного населення як основного фактора виробництва, а також моделі нагромадження капіталу – розгляд джерел та чинників довгострокового економічного зростання.

П'ята частина – „Монетарна економіка” – присвячена аналізу грошового сектора економіки, його впливу на реальну економіку в короткостроковому та довгостроковому періодах. Розглядаємо закономірності функціонування ринку грошей, валютного та фінансового ринків, а також монетарну політику та інфляцію як наслідок зміни обсягів грошового пропонування.

Шоста частина – „Моделі загальної рівноваги та проблеми стабілізації розвитку змішаної економічної системи” включає в себе базову модель рівноваги *ADAS*, особливості її побудови та суміщення з іншими моделями рівноваги, короткострокову модель загальної рівноваги товарного та грошового ринків *ISLM*, а також її модифікацію для відкритої економіки – мо-

дель Манделла-Флемінга. У цій же заключній частині, як підсумок, розглядаються теоретичні та практичні аспекти вибору оптимальної стабілізаційної політики у сучасній відкритій змішаній економіці.

Традиційно, для ілюстрації теоретичного матеріалу, застосовуються графічні моделі, приклади реальної економічної політики різних країн світу, які стали хрестоматійними, а також статистичні і фактичні дані, що характеризують сучасний розвиток економіки України. Кожний розділ завершується висновками та контрольними завданнями.

При написанні посібника автори спиралися на матеріали найбільш використовуваних у навчальному процесі підручників і посібників провідних зарубіжних і вітчизняних науковців – К. Макконнелла та С. Брю, П. Семюелсона, Дж. Сакса, Н. Г. Менкью, Е. Долана та Д. Ліндсея, С. Фішера, Р. Дорнбуша та Р. Шмалензі, М. Бурди та Ч. Віплоша, Б. Фельдерера та Ш. Хомбурга, Л.С. Тарасевича, В.М. Гальперіна, П.І. Гребеннікова та А.І. Леуського, А.В. Сидоровича, В.Д. Базилевича, К.С. Базилевич та Л.О. Баластрик, С.М. Панчишина, І. Ф. Радіонової, А.Г. Савченка.

Матеріали навчального посібника були апробовані авторами під час викладання курсу макроекономіки у Національному університеті водного господарства та природокористування і є своєрідним підсумком їх багаторічного науково-педагогічного досвіду.

Автори сподіваються, що цей навчальний посібник разом зі створеним до нього практикумом дозволять не лише комплексно забезпечити самостійну роботу студентів економічних спеціальностей над курсом макроекономіки, але й стануть їх добрими і цікавими помічниками на шляху подальшого пізнання економічних істин, визначать їх вибір серед сучасного великого різноманіття засобів навчання.

Ми висловлюємо подяку рецензентам – доктору економічних наук, професору кафедри аналітичної економіки та міжнародної економіки Львівського національного університету ім. І. Франка С.М. Панчишину, доктору економічних наук, професору кафедри макроекономіки та державного управління Київського національного університету ім. В. Гетьмана І.Ф. Радіонової, доктору економічних наук, професору кафедри економічної теорії Київського національного університету ім. Т. Шевченка З.С. Варналію за зауваження, поради та підтримку. Ми вдячні також О.В. Кухару за розробку дизайну посібника, О.А. Беседюк та Л.А. Вовчок за допомогу у його технічній та редакційній підготовці.

Автори будуть вдячні за будь-які конструктивні зауваження та відгуки на адресу навчального посібника, які можна надсилати на електронну поштову скриньку: kaf_economteory@nuwm.rv.ua.